

Ziya Gökalp'in Adana Türk Ocağı Konferansı ve Yeni Türkiye Mefkûresi

Ziya Gökalp's Lecture at Adana Türk Ocağı (Turkish Hearth) And His New Türkiye Ideal

Abrurrahman KÜTÜK

PhD., Çukurova University, Department of Business, Adana, Türkiye
Dr., Çukurova Üniversitesi, Kozan İşletme Fakültesi, Adana, Türkiye
Orcid: 0000-0003-3496-3596 Email: akutuk@cu.edu.tr

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Kütük, A. (2024). Ziya Gökalp's Lecture at Adana Türk Ocağı (Turkish Hearth) And His New Türkiye Ideal. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute, Special Issue of Ziya Gökalp*, 115-128.

Kütük, A. (2024). Ziya Gökalp'in Adana Türk Ocağı Konferansı ve Yeni Türkiye Mefkûresi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Ziya Gökalp Özel Sayısı*, 115-128.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 06 June/Haziran 2024

Accepted/Kabul Tarihi: 12 August/Ağustos 2024

Published/Yayın Tarihi: 06 December/Aralık 2024

Issue/Sayı: Ziya Gökalp Özel Sayısı / Special Issue of Ziya Gökalp

Pages/Sayfa: 115-128.

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Abrurrahman KÜTÜK).

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

Ziya Gökalp, Türk düşünce tarihinin önemli mütefekkirlerinden biridir. Türkiye Cumhuriyeti'nin onun temel düşünceleri üzerine kurulduğu görüşü toplumun büyük bir bölümünde kabul görmektedir. Fakat Ziya Gökalp'in fikirlerine muhalif olanlar ile destek olanlar arasında da onu yanlış anlayan ve yanlış konumlandıran önemli bir kesim olduğu da yadsınamaz. Bu açıdan Ziya Gökalp'i Türk toplumuna daha nesnel bir yaklaşımla anlatmak gerekmektedir. Ziya Gökalp, 10 Nisan 1923'te, Adana Türk Ocağında "Ocaklar Ne Yapmıştır, Vazifesi ve Gayesi Nedir" başlıklı bir konferans vermiştir. Bu konferansta, Türk Ocaklarının tarihi görev ve sorumluluklarının neler olması gerektiği hakkında görüşlerini sunmuştur. Konferansta, Türkçülük, mefkûre, vatan, terakki, milli hâkimiyet; Türk tarihi, Türk dili, Türk musikisi, Türk mimarisi, Türk kültürü ve Türk etnografyası başlıkları altında düşüncelerini dile getirmiştir. Ziya Gökalp'in bu görüş ve düşünceleri, Adana Türk Ocağının resmi yayın organı "Altun Yurd" mecmuasının ilk iki sayısında yayımlanmıştır. Ziya Gökalp'in "Altun Yurd" mecmuasında yayımlanan görüşlerini incelediğimizde, İmparatorluk dönemindeki temel görüşleriyle, Milli Devlet'e geçiş dönemindeki görüşlerinin büyük oranda örtüştüğünü görmekteyiz. Söz konusu konferansın Gökalp'in "Yeni Türkiye Mefkûresi" ve Yeni Türkiye'nin de siyasi ve kültür politikalarının bir yol haritası olduğunu söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Ziya Gökalp, Adana Türk Ocağı, Türkçülük, Altun Yurd Mecmuası, mefkûre, hars

Abstract

The opinion that the Turkish Republic was founded on the elementary ideas of Ziya Gökalp, an important figure in Turkish intellectual history, is quite prevalent. However, it's undeniable that some people misunderstand or misrepresent his stance, whether they embrace or oppose his ideology. Thus, he should be portrayed more objectively to the Turkish people. On April 10, 1923, Gökalp gives a lecture titled "Ocaklar Ne Yapmıştır, Vazifesi ve Gayesi Nedir" (What has Turkish society accomplished, what is the mission and intention?) at Adana Türk Ocağı. In that lecture, he makes remarks on the historic missions and responsibilities of Türk Ocağı. He reflects his ideas under the headings of Turkism, ideals, homeland, progression, and national sovereignty, besides mentioning Turkish history, language, music, architecture, culture, and ethnography. His lecture was published in the first two issues of the journal "Altun Yurd", the official media organ of Adana Türk Ocağı. According to the remarks in the journal, his elementary ideas in the period of the empire coincides greatly with his ideology in the period of the national state. Gökalp's lecture at Adana Türk Ocağı, being his "new Türkiye ideal", can be regarded as the political and cultural blueprint of the new Türkiye.

Keywords: Ziya Gökalp, Adana Turkish Hearth, Turkism, Altun Yurd Journal, ideal, culture.

Giriş

Ziya Gökalp'in fikir dünyası, mefkûresi ve siyasi düşünceleri, Türk toplumunda derin izler bırakmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikriyat ve ıslahat sahasında yapmış olduğu hemen bütün icraatın, Ziya Gökalp'in kudretli dimağının mahsulü (Ağaoğlu, 1340, s. 165) olduğu gibi, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ilham kaynağı, Atatürk'ün de fikir babasıdır. "Bedenimin babası Ali Rıza Efendi, hislerimin Namık Kemal, fikirlerimin babası Ziya Gökalp'tir" (Özalp, 2021, s. 86) diyen Mustafa Kemal'i derinden etkilemiş olan Gökalp'in birçok sosyal, siyasi düşünce ve önerileri Cumhuriyet ile birlikte uygulama imkânı bulmuştur. Fikir ve düşünceleri yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yol haritalarından biri olmuş, Türkiye Cumhuriyeti onun görüşlerinden büyük oranda faydalanmıştır (Karaca, 1990, s. 118-119).

Ziya Gökalp, Mustafa Kemal Paşa'ya derin bir saygı ve minnettarlık hissi taşımaktadır¹. Gökalp, vatan topraklarını düşmandan temizlemiş, milli hâkimiyete dayanan milli bir devletin kurulmasını sağlamış olan Mustafa Kemal'i, Türkçülük ve Türk Milleti için en büyük şans olarak görmüştür.(Gökalp, 2019, s. 12). TBBM II. Dönem Diyarbakır milletvekili seçilen Ziya Gökalp, milletvekilliğinden ziyade yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kültür politikalarının belirlendiği Heyet-i İlmiye Komisyonu başkanlığı görevinde bulunmuş, yeni kurulan Cumhuriyetin kültür politikalarının belirlendiği komisyonlara başkanlık etmiş, bu konuda raporlar hazırlamıştır (Tanır ve Aslan, 2019, s. 261).

Gökalp, özellikle Türkçülük cereyanının gelişmesinde ve uygulanmasında, Türk düşünce, kültür ve siyaset tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Bugün hâlâ Türkiye'de fikirlerinin savunucusu ve takipçisi önemli siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları olduğu gibi, düşünce ve fikirlerinin sıkı muhalifleri de mevcuttur.

Ziya Gökalp, 10 Nisan 1923'te Adana Türk Ocağında üç saat süren bir konferans vermiştir. Konferansta birçok konuda fikir ve tavsiye beyan etmiştir. Konferans, Gökalp'in son yıllarındaki fikir ve düşüncelerini anlama ve tanıma fırsatı vermektedir. Zira eserlerinin birçoğu İmparatorluk dönemine aittir. Konferans metni Adana Türk Ocağı resmi yayın organı olan "Altun Yurd" mecmuasının ilk iki sayısında yayımlanmıştır. Yayımlanan bu konferans metni, Gökalp'in fikir ve düşüncelerinin anlaşılması için Ziya Gökalp araştırmacılarına tarihi bir vesika, önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Konferans sonunda katılımcı protokol üyeleriyle hatıra fotoğrafı çekilmiştir. Burada çekilen fotoğraf, Ziya Gökalp'in belki de en son çekilen fotoğraflarından birisidir. Gökalp'in Adana çekilen fotoğrafında, yakalandığı amansız hastalığın belirtilerini görmek mümkündür. (Ek 1). Gökalp, konferanstan kısa bir süre sonra hastalık teşhisi konmuş, uzun ve meşakkatli bir hastalık dönemi sonucunda Cumhuriyetin ilanının birinci yılına varmadan 25 Ekim 1924 tarihinde tedavi gördüğü Fransız Hastanesinde vefat etmiştir (BOA, HR. İM. 245/23-3, 25.10.1340).

1. Adana Türk Ocağı ve Altun Yurd Mecmuası

Türk Ocakları, Türklük şuur ve düşüncelerinin gelişmesinde, Türk milliyetçiliğinin resmi ideoloji haline dönüşmesinde, milli devlet yapılanmasında temel rol oynamıştır. 25 Mart 1912 tarihinde İttihat ve Terakki döneminde kurulan Türk Ocakları (Sarınay, 1993, s. 113) İmparatorluğun belirli yerlerinde teşkilatlanırken, Milli Mücadele sonunda, özellikle Türkçülük akımının devletin resmi görüşü olmasından sonra ülke sathına yayılmış, birçok şehirde şubeleri açılmıştır.

Fransız işgali ve Ermeni zulmü karşısında kendi imkânlarıyla milli teşkilatını kurmuş, kendi bölgesini işgalden kurtarmayı başarmış, milli hassasiyete sahip Çukurova insanı, Türk Ocaklarının kurulmasında da öncülük etmiştir. Adana Türk Ocağı, Adana Türk Gücü Derneği'nin Türk Ocağı'na dönüşmesiyle Şubat 1923'de kurulmuştur (Pınar, 2015, s. 537). Ulucami mahallesinde, Hükümet caddesi üzerindeki, Seyhan Nehri kenarında bulunan Türk Ocağı Adana şubesi, Milli Mücadele sonrasında Türkiye'de kurulmuş en önemli, en aktif Türk Ocaklarından birisi haline gelmiştir.

Adana Türk Ocağı, ocak faaliyetlerinin tanıtılması, bölgenin ekonomik, sosyal, kültürel kalkınması, milli konuların halka yayılması ve Türk Ocaklarının gayelerine hizmet etmek amacıyla resmi yayın organı olan "Altun Yurd" mecmuasını yayımlamıştır. Mecmua, "Türk Ocağının gayesini takip eder" ibaresiyle resmi görüş ve düşüncelerini açıklamaktadır (Altun

¹ "...Mamafih, Türkçülüğe dair bütün bu hareketler akim kalacaktı. Eğer Türkleri, Türkçülük mefkûresi etrafında birleştirerek büyük bir inkıraz tehlikesinden kurtarmaya muvaffak olan büyük bir dâhi zuhur etmeseydi! Bu büyük dâhinin ismini söylemeye hacet yok. Bütün cihan bugün Gazi Mustafa Kemal Paşa ismini mukaddes bir kelime addederek her an hürmetle anmaktadır. Evvelce Türkiye'de, Türk milletinin hiçbir mevkii yoktu. Bugün her hak Türk'ündür. Bu topraktaki hâkimiyet Türk hâkimiyetidir. Siyasette, harsta, iktisatta hep Türk halkı hâkimdir. Bu kadar katî ve büyük inkılâbı yapan zat, Türkçülüğün en büyük adamıdır. Çünkü düşünmek ve söylemek kolaydır. Fakat yapmak ve bilhassa muvaffakiyetle neticelendirmek çok güçtür..." Bkz: (Gökalp, 2019, s. 12).

Yurd, Cilt: 1, Sayı:2, 31 Mayıs 1923, s. 1). Altun Yurd mecmuası, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Adana ve çevresinin düşünce, kültür ve ekonomisinin anlaşılması açısından birinci el bir kaynak teşkil etmektedir. O dönem içerisindeki Türk Ocaklarının faaliyetleri ve işlevleri hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Milli Mücadeledeki başarı öyküleri birinci kaynaktan aktarılacak tarihe not düşülmüştür. Mustafa Kemal Paşa ve henüz bir buçuk aylık eşi olan Latife Hanım, Mareşal Fevzi Çakmak, Ziya Gökalp, Fahrettin Altay gibi önemli simaların Adana seyahatleri ve bu esnada Türk Ocaklarını ziyaretleri, oradaki nutukları kayıt altına alınmıştır. Adana Türk Ocağı ve resmi yayın organı Altun Yurd Mecmuası bu bakımdan önemli bir işlevi yerine getirmiştir.

Altun Yurd mecmuası, Mustafa Kemal Paşa'nın önemli mesajlarını yayımlayarak tarihe de tanıklık etmiştir. "Sanatsız kalan bir toplumun hayat damarlarından biri kopmuş olur." sözü Adana Türk Ocağında sarf edilmiş; daha sonra sanat ile ilgili en önemli referans sözü olarak kabul edilmiştir (Altun Yurd, Cilt.1, S. 2, 31 Mayıs 1923, s. 2). Mustafa Kemal Paşa'nın, Milli Mücadele'nin ilk hissi teşebbüsünün Adana'da ortaya çıktığını, Milli Mücadele'nin ilk tohumlarının burada yeşerdiğini ifade eden sözünü 15 Mart 1923'te Adana'da söylemiştir².

Atatürk'ün eşi Latife Hanım, 15 Mart 1923'te Adana Türk Ocağı hatıra defterine "Bu zengin topraklara, böyle münevver gençlere malik olan Adana'nın Ocağı daima tütsün." yazarak bu konudaki düşüncelerini açıklamıştır (Altun Yurd, Cilt:1, S.1, 15 Mayıs 1923, s.7). Aynı günkü programda Mustafa Kemal Paşa, Adana Türk Ocağı hakkında duygularını şu sözlerle dile getirmiştir: "Adana Türk Ocağı Türklük nurunun feyyâzı menbaı olsun! Bu ocağın ateşi çok, pek çok kadımdır. Onu asırlarca söndürmeye çalışmaktan hâli kalmadılar. Fakat buna her teşebbüs edenin ocağı söndü. Çünkü o müteşebbisler düşünmüyorlardı ki Adana Türk Ocağı en asil Türk Ocaklarının kızgın ateşleriyle daima tenmiye olunmuştur. Ocağın bugünkü nurlu alevi her kalbi aydınlatır. Ben bugün bu alevin sıcak temasında ne derin sevinç ve saadet hisleri duydum" (Ek 2; Altun Yurd, C.1, S.1, 15 Mayıs 1923, s. 7).

Bu çalışmanın ana kaynağını Ziya Gökalp'in Adana Türk Ocağındaki konferans notlarının yayımlandığı Altun Yurd mecmuası oluşturmaktadır.

2. Ziya Gökalp'in Adana Ziyareti ve Türk Ocağı Konferansı

Ziya Gökalp, Malta sürgünü sonrası yerleştiği Diyarbakır'dan Ankara'ya tren yolu ile gitmek için Adana'ya uğramış, 10 Nisan 1923 tarihinde Adana Türk Ocağı'nda "Ocaklar Ne Yapmıştır, Vazifesi ve Gayesi Nedir?" başlıklı bir konferans vermiştir (Altun Yurd, C.1, S.1, 15 Mayıs 1923, s. 7). Bu konferans, Ziya Gökalp'in son zamanlarındaki fikir dünyası hakkında bize önemli bir referans olmuştur. Konferansta hangi konulara değindiğini Adana Türk Ocağı resmi yayını olan Altun Yurd Mecmuası³ iki sayıda geniş bir özet halinde yayımlamıştır⁴ (Altun Yurd, C.1, S.1-2, 15/31 Mayıs 1923). Yayımlanmasından yaklaşık beş yıl sonra, Türk Yurdu mecmuası, Altun Yurd mecmuasını kaynak göstererek, Gökalp'in konuşmasının önemli bir kısmını tekraren yayımlamıştır (Gökalp, 1928, s. 3-7).

Konferansın ana konusu yeni kurulan Türk Devleti'nde, Türk Ocaklarının amaç ve ülküsünün neler olması gerektiği üzerinedir. Konferansta birçok konuya değinen Gökalp, vatanın kurtulmasından sonraki süreçte Türk Ocaklarının temel işlevlerine yönelik hedeflerini çizmiştir. Gökalp, memleketi mefkûreler tasarlayanların oluşturduğu milli bir heyet tarafından yönetilmesi gerektiğini bildirmekte, milli heyetin asli görevinin milli harsı ve mefkûreyi meydana getirmek olduğunu belirtmektedir (Altun Yurd, C.1, S. 1, 15 Mayıs 1923, s. 3).

Konferansta Gökalp'in en çok vurgu yaptığı temel hususlar mefkûre, hars, vatan, millet, Türkcülük, etnografya, milli kültür ve dildir.

² "Acı günlere ait olmakla beraber bu memlekete ait kıymetli bir hatırayı yâd etmek isterim. Efendiler, bende bu vakayin ilk hissi teşebbüsü bu memlekette, bu güzel Adana'da vücut bulmuştur. Suriye felaketini müteakip Yıldırım Orduları Grubu Kumandanlığını almak üzere buraya gelmişim. O zaman memleket ve milletin nasıl bir âtiye sürüklenmekte olduğunu görmüştüm ve buna mümanaat için derhal teşebbüsatta bulunmuşum. Fakat o zaman için bu teşebbüsümü müsmir kılmak mümkün olamadı" Bkz. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II (1906-1938), Ankara 1997, s. 117.

³ Adana Türk Ocağı hakkında Bkz: Mehmet Pınar, Adana "Türk Ocağı ve Faaliyetleri (1923-1931)", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 8, S. 1, Aralık 2015, 532-557.

⁴ Ziya Gökalp'in konferansı, not alınarak yazıya geçirilmiştir. Bu notlar düzenlenerek mecmuada yayımlanmıştır. Bu sebeple bazı anlama sıkıntısı olmaktadır. Ayrıca baskı hataları ve kalitesi bakımından metinlerde eksiklik mevcuttur. Metinlerde zaman zaman Adana ağzı kullanılmış, konuşulan dil, olduğu gibi yazı diline aktarılmıştır.

3. Ziya Gökalp'in Türk Ocakları Hakkındaki Düşünceleri

Ziya Gökalp, Adana Türk Ocağındaki konuşmasında Türk Ocaklarına ayrı bir yer açmaktadır. Gökalp, kuruluşundan başlayarak Türk Ocaklarının önemine değinmektedir. II. Meşrutiyet döneminde, Türk Ocaklarının önemli bir görev üslendiğini ve bunda da başarılı olduğunu ifade etmektedir. Türk Ocaklarına yakın bir takım dernek ve vakıfların olduğunu ancak Türk Ocaklarının bunların çok üstünde bir misyona sahip olduğunu belirtmektedir. Gökalp, toplumda değişik görüş ve fikirleri savunan birçok cereyanların bulunduğunu ancak Türk Ocaklarının çalışmaları, görüş ve düşünceleriyle onları Türk Ocağı etrafında birleştirdiğini belirtmektedir. (Altun Yurd, C. 1, S. 1, 15 Mayıs 1923, s. 3). Ziya Gökalp, Mondros Mütarekesi'nden sonra toplumun bir kesiminde Türk Ocaklarının fikri yapısına karşı eleştiriler getirildiğini belirtmektedir. Ancak daha sonra Türk Ocaklarının temel görüşlerinin toplumun geneli tarafından kabul gördüğünü, gelişmelerin Türk Ocaklarını haklı çıkardığını belirtmektedir. Bu konuda Gökalp şöyle demektedir (Altun Yurd, C. 1, S. 1, 15 Mayıs 1923, s. 3).

“...Ocak'ın kapısından girince Ocaklıdan başka bir şey yoktur. Biliyoruz ki Ocak, millet, vatan, medeniyet gibi içtimai kıymetler hakkında hususi fikirlere malikti. Bu fikirler o zaman hariçte doğru görülüyordu. Hâlbuki bugün o fikirleri umum kabul etmiştir. Demek ki Ocak ileriye, geleceği görebilmiş, fikirleri tesis etmişti. O fikirler olmasaydı, mütarekeden sonra herkes şaşırması olacaktı. İmparatorluk yıkılacak, imparatorluğa herkes sarıldığı, onun haricinde bir şey istisna bulunamayacağı için mefkûre de yıkılacak, böylece her şey bitecekti. Hâlbuki öyle olmadı. Ocak sayesinde fertler, milli haklarına, milli mevcudiyetlerine sarıldılar. İmparatorluğu değil, milli vatanı istediler, haklarını kazandılar. Eğer İmparatorluğu isteseydik mefkûre heder olup gidecekti...”

Gökalp, Türk Ocaklarının Türkün örf ve kültürünü yaşama ve yaşatmada temel bir görevi olduğunu belirtmektedir. Ocakların, Türk töre ve yaşayış biçimine göre tanzim edilmesi, milli bir tarzın yaratılmasında Türk Ocaklarının örnek olması gerektiğini belirtmektedir (Altun Yurd, 15 Mayıs 1339/29 Ramazan 1341, s. 3). Gökalp, Türk Ocaklarının temel vazifesinin mefkûreyi canlı tutmak olduğunu, mefkûrenin buhranlı dönemlerde hatırlanmaması, her zaman diri olması gerektiğini belirtmektedir. Mefkûrenin canlı tutulması için illa musibetlerin yaşanmaması gerektiğini, felaketlerin milli hissiyatı uyandırmasının pek çok zararları olduğunu şöyle ifade etmektedir (Altun Yurd, C.1, S. 2, 31 Mayıs 1923, s.2).

“...Galeyanlı devir geçti mi, mefkûre bir fikir haline geçiyor. Ruhlarda yaşamıyor. Mesela İzmir'in istirdadından sonra olduğu ve son günlerde Yakup Kadri'nin de yazdığı gibi ferdi ruhlar hakimleşiyor. Böyle oldu mu cemiyet uyumu demektir. Cemiyetlerde topluluk “içtima” varken mefkûreler var, içtima yokken fertlerde ihtirasat uyanıyor. İşte Ocağın vazifesi, mefkûreyi daima canlı bulundurmaktır, onu vekâyi'in uyandırmasına meydan bırakmamaktır. Çünkü vekâyi'in yani felaketlerin uyandırışı pek zararlı ve aks-ül amelli olur. Türk Ocağı büyük içtimalar yapmalıdır. Çünkü mefkûreyi o doğurur. İhtifallar, yürüyüşler yapar. Mefkûreye ait merasim, mefkûreyi kuvvetlendirir.

Her mefkûrenin kendi derununa ait bir timsali var. Mesela Fransızların üç renkli bayrağı inkılap-ı kebirine ait. Onu kullanır. O, milli timsaldir. Sonra bazı şarkılar gibi milli bir timsal olur. Hürriyet, müsavat, uhuvvet gibi formüller doğar, bir timsal şeklinde yaşar. İnkılabın yeri, günü mukaddesleşir. O yere, o güne ait sene-i devriyeler yapılır. Bu merasimle mefkûre kuvvetlenir, ateşlenir. Bizimde müteaddit milli bayramlarımız var. Bunu ocaklar yapar, yaşatır. Programları, merasimin şeklini, mekteplerin, esnafın yürüyüşünü, konferans ve nutukları Ocak hazırlar. Mefkûrenin doğduğu zamanlar halk teşkilatı vardır ...”

Ziya Gökalp, Türk Ocaklarının toplumu diri tutması konusunda her zaman aktif olması gerektiğini belirtmektedir. Bunun için Ocakta daima haftada bir umumi konferansın yapılmasını tavsiye etmektedir. Türk âsârına ait hayaller, sinemalar, sahneler, halk musikisi dinletilerinin önemli olduğunu bildirmektedir. Böylece mefkûrenin uyumasına meydan bırakılmayacağına işaret etmiştir (Altun Yurd, C.1, S. 2, 31 Mayıs 1923, s. 2). Türk Ocaklarının siyasi görüş ve düşüncelerin partilerin üstünde ve haricinde olduğunu belirten Gökalp, Ocağı konumlandırırken milletin vücut bulduğu en yüksek mevkie olarak addetmiştir. Ocağı tüm toplumun buluşacağı yegâne kurum olarak görmüştür. Gökalp, Ocak olmazsa milletin mahvolacağına dair şu tespitlerde bulunmuştur (Altun Yurd, C.1, S. 2, 31 Mayıs 1923, s. 22).

“...Ocağın böyle milli harsa ait birçok vazifeleri vardır. Milli mefkûreyi daima uyanık tutar. Umumi millet namına söz söyler, muhtelif cereyanları birleştirir. Ocak, her fırkanın haricinde, fevkindedir. Mütarekeden sonra olduğu gibi vatan tehlikeye düştü mü vazifesini yapar. Ocaklar milletin cümle-i asabiyesi, şirazesini....(okunamadı) fırkasıdır. Milletler maddi bağlarla bağlı olmazlar. Manevi bağlardaki o heyet-i mecmuayı, o vahdeti yaratırlar. Manevi bağ olmazsa o şiraze, o şirazeyi takviye eden Ocak da olmazsa millet mahvolur. Ocak arz ettiğim üzere muvaffak olmak için daima ilmi ve halkı çalıştıracak vatan tehlikede olunca, imdadına koşacaktır. Gayesi budur. Memleketin kuvvet ve saadeti; tabi memlekette hürriyetin, istiklalin terakkisiyle, taraftarlarıyla olacaktır. Ocak, o hürriyet ve istiklâl zümresinin mefkûresini benimseyecektir. Ocak,

terakkiperverlere yardım edecektir. Yani "içtihad ve mücadele" onun işi olacaktır. Aynı zamanda terakkiperver zümrenin ilmi ve içtihatlarını arayacak, yoluna koyacaktır..."

Ziya Gökalp, Avrupa'da benzer teşkilatların olduğunu ancak Türk Ocaklarından farklı bir yapıda bulduklarını ifade eder. Avrupa'dakilerin hastalıklı olduğunu belirterek, İtalya ve Fransa'daki yapılanmalar ile Türk Ocaklarının farkını şu şekilde açıklamaktadır (Altun Yurd, C.1, S. 2, 31 Mayıs 1923, s. 22-23).

"...İtalyanlar...(okunamadı) teşkilatlarını Ocağı takliden yapmışlardır diyebiliriz. Ama onlarda bu teşkilat bir nevi sınıf mücadelesi için ikâ edilmiştir. Biz de ise cihana karşı mücadele için, milleti tevhide hizmet maksadıyla vücut bulmuştur. Fransa'da nasyonalistler irticai bir kuvvettir. Eski hayata merbut ve mütemayildirler. Bizim Ocağın güvendiği nasyonalistik, inkılapçı, terakkiperverdir. İrtica düşmanıdır. Bizimkiyle onların milliyetçiliği kıyas edilmemeli ve edilemez. Belki de daima halkçı, inkılapçı, hürriyetçidir."

Son olarak Gökalp, Türk Ocaklarının ırk ve kan değil; mefkûre ve terbiye araması gerektiğini belirterek, ırk temelli bir Ocak anlayışına şiddetle karşı çıkmıştır. Bu konudaki hassasiyetini şöyle açıklar (Altun Yurd, C.1, S.2, 31 Mayıs 1923, s. 23).

"...İçimizde diğer İslam kavimleri var. Hayatımıza katılmış, mücahedemize Türkler kadar iştirak etmiş (tir). Onlarda aramızda çalışmak istiyor. Ocak, onları yabancı telakki etmez. Ocak, ırk ve kan değil, mefkûre ve terbiye arar. Fertlerinde yalnız aynı mefkûreyi taşımak imtiyazı vardır..."

4. Ziya Gökalp'in Milliyetçilik Anlayışı

Ziya Gökalp, her ne kadar imparatorluklar döneminin insanı ise de yaşadığı yüzyılın "milliyet çağı" olacağını ilk kavrayan Osmanlı aydınlarından en önemlisidir (Ebinç, 2024, s. 147). Gökalp, devletin en temel politikasının Türk milliyetçiliği etrafında, o şuur ve inançla Türk milletine hizmet etmek olduğunu belirtir. Türkçülüğü "Türk milletini yükseltmek" olarak görmektedir (Gökalp, 2019, s. 13). Gökalp, irkî ve kavmî bir milliyetçiliğin doğru olmadığını örneklerle açıklar. Irkî temele dayalı bir milliyetçiliğin zoolojinin, yani hayvan bilimlerinin konusu olduğuna vurgu yapar. Bu tür milliyetçiliği reddeder. O, en başta millet kavramının doğru anlaşılması gerektiğini belirtir. Türkçülüğün Esasları adlı eserinde milleti şu sözlerle tarif eder: "...Bu ifadelerden anlaşıldı ki millet ne irkî, ne kavmî, ne coğrafi, ne siyasi, ne de iradi bir zümre değildir. Millet, lisanca, dince, ahlakça ve bediiyatça müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir..." (Gökalp, 2019, s. 19). Gökalp, bu görüşünü yalnız İmparatorluk döneminde değil, Milli Devlet'in kurulmasından sonra da savunmuştur. Konferansında ısrarla Türk Milliyetçiliğinin irkî temellere değil, mefkûre ve kültür birlikteliğine dayanması gerektiğine vurgu yapar. Gökalp, bir kişinin Türk ırkından gelse de Türk gibi yaşamadığı müddetçe onu Türk görmez. Bunu bir ilacın üzerinde başka bir ilaç isminin yazılmasına benzetir. Bu konuda dikkat çeken açıklamasında şunları söylemektedir (Altun Yurd, C.1, S. 2, 31 Mayıs 1923, s. 23).

"...Şimdi son sözümü bitirmeden evvel şurada bir noktayı da teşrih edeyim. Bir insan aldığı terbiye ile terbiyesini aldığı millete hem mensup olur, hem de olmaz. Bir millete mensubiyet kısmen ihtiyari, kısmen gayri ihtiyaridir. Gayri ihtiyari olması terbiyenin neticesidir. Birisi İngiliz terbiyesi alsa, kısmen İngiliz demektir. Tam Türk olamaz. Alınan terbiye ve meşbu bulunulan hürriyet hangi millete aitse ferd ona mensuptur. Kısmen iradesini kullanarak, ben filan millettenim, diyerek intisabını tayin eder. Fakat irade ile terbiye ma'kus olursa ferdin ruhunda ahenksizlik olur. Tıpkı ilacın üzerine başka bir ilaç ismi yazılmasına benzer ki, isti'mal ve tatbikinde tamamıyla mazarrat verir. O adam da aynen böyle muzır olur. Seciyesi başka, ismi başka, milleti başkadır. Ferd, terbiyesini aldığı milletin içinde yaşar. Muaşeret eder. Aksi halde hoşlanmaz. Millete intisap, ona olan alaka ile mütenasiptir."

5. Ziya Gökalp'in Türk Dili, Türk Şiiri ve Türk Musikisi Hakkındaki Görüşleri

Ziya Gökalp, konferansında dilde sadeleşme ve Türk dili hakkında görüşlerini ifade ederek, izlenmesi gereken yolu anlatır. Gökalp, Türkçülüğün Esasları kitabındaki düşüncelerini aynen burada da tekrar eder. Türkçe ve Türk dili konusunda yapılacak ıslahatların nasıl olması gerektiğini belirtir. O, her şeyden önce Arapça ve Farsça kelimelerin istisnasız atılmasına tamamen karşıdır. Çünkü ona göre Arapça ve Farsça kelimelerin bir kısmı artık Türkçeleşmiş, Arapça ve Farsça anlamlarından farklılaşmıştır. Bu açıdan Arapça ve Farsça kelimelerin atılmasını doğru bulmaz. Ancak Türkçe anlamları bulunan kelimelerin Arapça ve Farsçasının kullanılmasına karşıdır. Bu görüşü Türkçülüğün Esasları kitabında geniş bir şekilde izah eder. "... Osmanlı lisanından atılacak kelimelerin gayet çok olduğunu görürüz. Gerek edebiyatta, gerek gerek ilim ıstılahlarında hiçbir lüzumları olmadığı hâlde alınmış nice kelimelere rast geliriz. Mesela coşkunluğa (cuşış) demek lazım mı? Baş ağrısına (suda) demeye bir ihtiyaç var mı? Türkçede mukabili bulunmayan kelimelerin başımızın üstünde yeri vardır. Lisanımıza yeni ıstılahlar getiren bu gibi lafızlara millî kamusumuz açıktır. Fakat Türkçesi bulunan ve hiçbir hususi mana ile ondan ayrılmayan

müteradif kelimeleri artık lisanımızdan atmalıyız...” şeklindedir (Gökalp, 2019, s. 121). Adana'daki konferansında da benzer ifadeler kullanan Gökalp, Ocak mensuplarına bu konudaki izlenmesi gereken yolu şöyle tarif eder (Altun Yurd, C.1, S. 1, 15 Mayıs 1923, s. 3).

“...Sonra o zamana kadar milli lisan yoktu. Biliyoruz ki lisan yazılan dile, lehçe ise konuşulan dile derler. Milli lisan yerine meydana gelen suni bir lisan vardı. Bunu ancak birkaç yüz kişi anlıyordu. Arabın kamusunda, Farsın ferhenginde ne kelimeler varsa bizim kelimelerimiz olmuştu. Yine Arabın, acemin ne kadar kaidesi varsa, bizim kaidelerimiz olmuş, terkipleri dilimize girmiş, hülasa o lisanların unsurları bizim lisanımızın unsurları kesilmişti. Her milletin bir grameri var. Ve milli kelimeler kamuslarında muayyen ve mazbut olduğu halde bizde tek bir cümle yazılmıyordu ki terkipler, lüzumsuz kelimeler bulunmuş olmasın. Mesela biz de “su” varken tutuyorlar “âb”, “ma” yazıyorduk. Bunlar bari hususi bir mana ifade etseler, bari halk da bunların manasını bilse. Hayır! ifade ettikleri aynı mana olduğu gibi halk da manasını bilmiyor ve bilmediği için ya o terkipleri bozuyor,(ya da) terkibi kabul etmiyor. Mesela “Mülazım-ı evvel” i “ evvel mülazım” e kalb ediyor. Yahut kelimelerin şeklini, telaffuzunu değiştirerek “nerdiban” ı “ merdiven” e “ sigara” yı “cigara” ya, “jaket”i “ ceket”e çeviriyordu. İşte Ocağın lisanı, halkın konuştuğu lisan-teleffuzu, imlaya geçmek şartıyla Türkçülerin kabul ve tatbik ettikleri imlanın telaffuzudur...”⁵

Gökalp, konferansta Türk şiiri, milli edebiyat ile ilgili de konuşur. Bu konudaki mütalaaları başlıca şöyledir (Altun Yurd, C.1, S. 1, 15 Mayıs 1923, s. 3).

“...Milli edebiyat, galebe çalan lehçeden doğar. Bizim telaffuzumuz, İstanbul telaffuzuna, ma'nasına müşabih olduğu gibi biz oranın sarf ve nahiv kaidelerine, şekliyatta oraninkine tabiyiz, bağlıyız. Eskiden de böyle idi. Vilayet halkı daima İstanbul lisanına özeniyor, lisanlarını ona benzetiyorlardı. Ocak, milli vezni aradı. Vücuda getirdi. Her hece vezni, milli vezin olamaz. Her milletin kendilerine göre mili vezinleri var. Mesela Fransızların milli vezni de hecedir. Fakat onlar 6-6 heceyi severler de, bizim zevkimize uygun gelmez. Biz 5-6 yaparız. Bu daha münasip ve zevkli olur. Hülasa her milletin vezinleri arasında böylece ihtilaflar olduğundan her hece vezni de milli vezin olamaz. Sonra şairlerin bazısı yeni vezinler icat ediyorlar. Ama ammenin kabulüne mazhar olamıyor, unutuluyor gidiyor. Demek ki halkın vezni ve halkın kabul edeceği vezinler, bizim milli vezinlerimiz olacaktır...”

Gökalp, yazılan şiirlerin bestelenmesi ve bunun halk tarafından içselleştirilip halka geçmesini istemektedir. O'na göre halk türküleri, bizim için milli şarkılar olması gerekmektedir. Halk tarafından benimsenmeyen, çok küçük bir azınlık tarafından icra edilen şarkılar, halk tarafından içselleştirilmediği için geniş halk kitleleri tarafından benimsenmediğine değinerek bu konuda da şunları ifade etmektedir (Altun Yurd, C.1, S.2, 31 Mayıs 1923, s. 21).

“..Bizde birçok şarkılar yazıldı, yazılıyor, besteleniyor. Ama halka geçemiyor. Halk benimsemiyor. Avrupalılarda bilakis yapılan her beste, her şarkı dağlara, en ücra yerlere kadar yayılıyor. Demek orada milli bir şarkı var. Bizde böyle umumi, milli şarkılar yerine halkın türküleri var. Halk onları söyler, çağırır. Milli vezin nasıl olacak, nasıl meydana gelecek? Düşünüyoruz, halk şiiri yazılmamıştır. Mesela bizde halkın diyebileceğimiz saz şairleri, tekke şairleri, isimsiz şairler ve onların şiirleri var ki gençler onu toplar, gene şairler onu okur, onlarla meşbu olur. Şiir terbiyesini oradan alırlar...”

Türk musikisinin ne olması gerektiğini ve bu konuda izlenmesi gereken hareket tarzını da belirtmektedir (Altun Yurd, C.1, S.2, 31 Mayıs 1923, s. 23).

“...Musikimiz de böyle. Bir kere bizde bir “düm tek” usulü var ki Hicaz'dan alınma, milli değil. Milli musiki halkın melodileridir. Aydın ağzı gibi. Bu melodiler Avrupa fenni musikisine göre armonize edilmeli ki milli musiki meydana gelsin...”

Her konuda millilik vurgusu yapan Ziya Gökalp, milli bir tarzın geliştirilmesi gerektiği konusunda ısrarcı davranmaktadır. Resim ve mimari tarzımızın da milli bir model olması gerektiğini ifade etmektedir. Böylece Türk kültürünü orijinal bir şekilde ortaya koymanın mümkün olacağını belirten Gökalp, Türk resim ve mimarisinin nasıl olması gerektiğini şu sözlerle ifade etmektedir (Altun Yurd, C.1, S. 2, 31 Mayıs 1923, s. 23).

“...Sonra milli resim yapılmalıdır. Ressamlar, milli resimler yapmaya sevk edilmelidir. Cami ve türbeler, vatani ve milli kıyafetler, manzaralar, âdetler, milli ruh ve zevke göre tespit edilmelidir. Böylece milli resim doğar, mükemmel eder. Mimarimiz mekânca: yalnız o, diğer milli harsın unsurları gibi ikileşmemiş, milli kalmıştır. Mimarimiz birdir. Mimarlarımız da halktan olmuştur. Okumuş adamlar değil ki ecnebi menba'lardan ilham, ders, te'sir almış olsunlar. Onlar çiraklıktan yetişmiş ve çirak yetiştirmişlerdir...”

⁵ Metne sadık kalınarak olduğu gibi yazılmıştır.

Gökalp, Türk kültürüne ait maddi unsurların korunması gerektiğine inanır. Tanzimat'tan sonra Avrupa kültür ve sanatının öne çıkmasına karşılık milli kültürümüzün gözden düştüğüne dair şu değerlendirmelerde bulunmuştur (Altun Yurd, C. 1, S. 2, 31 Mayıs 1923, s. 23).

“...Dikkat edilirse bizim eski tekniklerimiz hep bediîdir. Demirciliğimiz bile bediîdir. Eski parmaklıklar, kapılar, daima müzelerin müzeyyatı sırasına geçecek kadar güzeldir. En adi taşlarımız bile bugün ecnebi müzelerini süslüyor. Bunu biz yeni biliyoruz. Hâlbuki Avrupa'da bizim bediatımızı bilenler, sevenler “Türkofil” denilen Türk müzeyyatına meftun olanlar var. Fakat sonra iş değişiyor. Bilhassa Tanzimat'ı müteakip Avrupa ma'lumat ve âsarını beğendikçe gözümüzden bizimkiler düşmüş, Avrupalılarınki iyi ve makbul olmuş. O kadar ki saraylarda tamir diye o canım çinileri siva ile örtmüş, gömmüşlerdir. Daha onları yeni kefenlerinden çıkarıyoruz. Meydana çıkarılacak zengin ve nefis sanayimiz var. Milletimiz için bunu vücuda getirmek bile kâfi...”

Burada ifade etmemiz gereken bir konu Mustafa Kemal ile Ziya Gökalp'in birçok konuda aynı düşünmesine rağmen kültür politikalarında farklı görüşlere sahip olmasıdır. Ziya Gökalp, Türk halk kültürüne önem verirken, Mustafa Kemal daha çok batı kültürünün etkisindedir. Mustafa Kemal, daha Garpcı, ilhamını garptan almıştır. Ziya Gökalp ise, Mustafa Kemal kadar Garpcı olmayıp özgün bir Türk modeli yaratma hedefindedir. Gökalp, Mustafa Kemal'e göre daha muhafazakâr bir yapıdadır. Bu ton farkının olması çok doğaldır. Diyarbakırlı bir ailenin çocuğu olan, çocukluk dönemini Doğu Kültürü içerisinde geçiren Ziya Gökalp ile Selanik gibi Osmanlı Devleti'nin fikri yönden en kozmopolit şehirlerinden birinde yaşayan Mustafa Kemal arasında fikir ve anlayış farklılıklarının olması kaçınılmazdır. Bu durum Gökalp'in Adana Türk Ocağındaki konferansında dikkat çekmektedir. Nitekim Gökalp'in Türk çocukları için hazırladığı “Altun Işık” hikâye kitabı içindeki hikâyelerde padişah ve şehzade isimlerinin geçmesinden dolayı sakıncalı görülmüş, 26. 05. 1924 tarihinde, ölümünden beş ay önce öğrencilere tavsiye edilmemesi istenmiştir (BCA, 47/243-18). Gökalp, milli kıyafetlerin ön plana çıkarılmasını savunurken Mustafa Kemal, şapka inkılabında görüldüğü gibi Gökalp'in bu görüşünün aksine batı tarzında bir görüşe sahiptir. Yakın dava arkadaşı Hüseyin Cahit Yalçın, O'nu tanıtan yazısında; “Garp tefekkürü felsefesine dalan Ziya, tamamen Şark ananesiyle yoğrulmuş bir müfekkiri idi.” değerlendirmesini yapmaktadır (Yalçın, 1936, s. 10). Ziya Gökalp, günlük yaşamda içe dönük, sakin ve kendi halinde birisi olup, Meclis'e girdiği dönemde de Mustafa Kemal'e çok yakın olma gereği duymamıştır (Gürsoy ve Çapcıoğlu, 2006, s. 93). Hastalığının en kötü döneminde Mustafa Kemal'in tedavi için yurt dışına gönderilmesi teklifini kibarca reddederek, kendisinden sonra çocuklarına yardım edilmesini istemiştir. Nitekim Mustafa Kemal, Gökalp'in ölümünden sonra ailesine 5.000 lira verilmesine dair kararname çıkartmıştır (BCA, 11. 57 /15, 11. 02.1924).

6. Ziya Gökalp'in Milli Kültür ve Etnografya Hakkındaki Düşünceleri

Gökalp'in çok önem verdiği bir konu da Türk kültürünün yaşatılması ve kuşaktan kuşağa aktarma konusunda önemli bir araç olan etnografya müzesi çalışmasıdır. Gökalp, İttihat ve Terakki'nin parti programına, etnografya müzesi, milli müze ve milli kütüphane gibi kavramları sokmuştu. Cumhuriyet'e geçiş esnasında da bu fikri şiddetle savunan Gökalp, Diyarbakır'da bulunduğu yıllarda bir etnografya enstitüsü oluşturmak için çevresindeki öğrenci ve öğretmenlerle folklor ve etnografya malzemeleri derleme çalışmalarına başlamıştı (Kılıç, 2023, s. 2635).

Gökalp, 1924 Anayasasını hazırlayan heyet içinde yer almasının yanında, Etnografya müzesinin kuruluş kararının alınmasında önemli bir rol oynadı (Yalçın, 1936, s. 10). 15 Temmuz -15 Ağustos 1923 tarihleri arasında Ankara'da yapılan Birinci Heyet-i İlmiye toplantısına, Telif ve Tercüme Heyeti Başkanı sıfatıyla katıldığı Milli ve İlmi Teşkilat Komisyonunda, “milli müze”, “etnografya müzesi” ve “mektepe müzesi” gibi konular üzerinde çalışmalar yapmıştır (Tanır ve Aslan, 2019, s. 261).

Ziya Gökalp, bu çalışmalardan evvel Adana Türk Ocağında verdiği konferansta aslında bu çalışmaların fikri alt yapısından bahsetmektedir. Komisyonun aldığı bu kararlar, Ziya Gökalp'in Adana Türk Ocağındaki konuşmalarında açıkladığı gibi bizzat kendi fikirleriydi. Konferansta Gökalp, en başta başkent Ankara'da Türk kültürünün yaşatıldığı ve tanıtıldığı bir etnografya müzesinin kurulması gerektiğini belirtmektedir (Altun Yurd, C. 1, S. 2, 31 Mayıs 1923, s. 23). Daha sonra ise Türk Ocağının her şubesinin canlı bir etnografya müzesi şeklinde düzenlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Gökalp'in bu konudaki görüşleri şöyledir (Altun Yurd, C. 2, S.2, 31 Mayıs 1923, s. 21).

“Asıl bir milletin mevcudiyetini izhar eden etnografya müzesidir ki bizde yok. Resmen yapılsa da esaslı olmaz. Buna da Ocak başlamalıdır. Tabi her livada Türk Ocağı olacak, her livanın ocağı o livaya ait bütün eşyanın numunelerini -bazısının aynen bazısının numunelerini küçülterek modelini veya fotoğrafisini- toplar tekâmül-ü içtimaî silsilelerini meydana getirir. Mesela, ayakkabıların çarıkta itibaren en mütakâmil merhalelerini gösterilmek suretiyle en müterakki ve vazifi yapmış olur. Bunun gibi serpuş, eyer, çadır, ev ve mefruşatı, elbise bütün bu çeşitlerin de tekâmül silsilesi gösterir. Bir kısmı da merkezdeki umumi müzeye yollanarak “Umumi Etnografya Müzemizin” meydana gelmesi temin edilir...”

Ziya Gökalp, tarih müzeleri ile etnografya müzelerinin birbirine karıştırılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca etnografya müzelerinde maddi varlıkların yanında manevi kültür mirasının da sergilenmesi gerektiğini şu sözlerle izah eder (Altun Yurd, C. 1, S. 2, 31 Mayıs 1923, s. 22).

“Tarih müzelerini etnografya müzeleriyle karıştırmamak lazımdır. Tarih müzeleri maziye, etnografya müzeleri hâle aittir. Sonra manevi şeyler, sırf bu memlekete mahsus kelimeler, hususi cümleler, darb-ı meseller, hususi halk masalları, yerli fıkralar, bilmeceleler toplanır. Halk bestelerinin notası, birçok yerli timsal ve manzaraların, hatıraların fotoğrafı alınır ve iki suretle maddi ve manevi ne varsa etnografya müzesine girer.

Her yerde köy eskileri, aşiret ihtiyaçları var. Bunlar menşe ve kabileye ait mevkuf malumata sahiptirler. Onlarla temas edilmek, onları dinlemekle malumat tespit ve böylece milli tarihe hizmet edilmiş olur. Sırf böyle temaslar, tetebbuat yapılmaması yüzünden pek mühim esaslar kayıp olmuştur. Mesela şehirler vaktiyle Türkçe isimlere malik olmuşlar. Bu isimlerden ne olur diyemeyiz. O isimler bize mukadderdir. Çünkü onlar ta bize 2000 sene evvel bile mevcutmuş demektir. Onların mevcudiyeti o tarihteki varlığımızı, alakamızı ispat eder ki; en kuvvetli müeyyidelerdendir...”

Gökalp, milli kültürün iki esas temelinden bir olan manevi kültürün ihmal edilmemesi gerektiğini, memlekete mahsus kelimelerden, hususi cümlelerden, darb-ı mesellere kadar derlenmesi gerektiğinin önemine şöyle değinmektedir (Altun Yurd, C. 1, S. 2, 31 Mayıs 1923, s. 22).

“...sonra manevi şeyler, sırf bu memlekete mahsus kelimeler, hususi cümleler, darb-ı meseller, hususi halk masalları, yerli fıkralar, bilmeceleler toplansın. ”Salı günü yola çıkma” gibi birçok itikadler vardır. Bunlara kimse inanmaz olmakla birlikte, münevverler bile onların te’sirinden kurtulamıyorlar. Kadınların “kırk çıkma” merasimi, öldükten sonra kırk gün ona ait merasim. Bir de ev perisi var. Mesela Diyarbakır’da bu ev perisi akidesi çok kuvvetlidir. Halk masallarını da nazar-ı dikkate almalıyız. Onlardaki eşhas, tarihi eşhasdan ziyade halkın ma’rufudur. Kıraat kitaplarına bu halk masalları konur. Avrupa’da hele İngilizlerde bu çeşit halk masallarıyla dolmuş ne kadar eser var...”

Ankara’ya vardığında yapılacak kültür politikalarının nasıl olacağını Ziya Gökalp’in buradaki konuşmalarından anlıyoruz. Gökalp’in kafasında milli harsı sembolize eden büyük bir etnografya müzesinin bir an önce hayata geçirilmesi fikri yatmaktadır. Nitekim konferanstan iki ay sonra bu fikirlerini hayata geçirmek için Ankara’da çalışmalarına başlamıştır (Tanır ve Aslan, 2019, s. 261).

7. Ziya Gökalp’in Hâkimiyet-i Milliye ve Milli Ahlak Mefkûresi

Ziya Gökalp, milli hâkimiyetin doğması için milliyet mefkûresinin doğmasının gerektiğini belirtir. Gökalp’e göre milliyet doğmadan, milli hâkimiyet oluşamaz. Ona göre milli hâkimiyet, milli vicdanın hâkimiyetidir. Bu bakımdan Gökalp’in Cumhuriyet fikrine şiddetli şekilde taraf olduğunu söyleyebiliriz. Gökalp, toplumun vicdanının kaybolması halinde hayvandan farkı kalmayacağını belirtir. Milliyet, içtimai vicdana kıymet vermektir. Bu konuda Gökalp şunları söylemektedir (Altun Yurd, C. 1, S. 2, 31 Mayıs 1923, s. 22).

“...Avrupa’daki terakkiyet, muhtelif zamanlarda meydana gelmiştir. Her millette “ Milliyet Mefkûresi” doğarken terakkiler başlamıştır. İngilizler bu hususta müthiş bir kısma maliktir. Hâkimiyet-i milliye orada 400 senedir mevcut ve müteâlidir. Milliyet doğmadan, hâkimiyet-i milli teessüs edilemez. Hâkimiyet-i milliye, vicdan-ı milliyenin hâkimiyetidir. Ferd-i beşer, ictimai vicdani kayıp etti mi efrad-ı hayvaniyeden farkı kalmaz. Din, ahlak, bediiyat, mantık, ilim gibi ictimai vicdanın verdiği kuvvetler, kıymetler olmadı mı hayvandan farkımız kalmaz. Milliyet, ictimai vicdana kıymet vermektir...”

Gökalp, Milli ahlak mefkûresinin vatanseverlik ve millet olduğunu belirtmekte, en büyük mefkûrenin bunlar olduğunu ifade etmektedir. Gökalp, “ Vatan tehlikesi karşısında aile, meslek, insanîyet mefkûresi feda edilir. Yalnız “Vatan” kurtarılır. İnsanîyet daha teessüs etmeyen hayali bir şey! “ diyerek vatan tehlikesi karşısında diğer mefkûrelerin feda edilebileceğini de belirtmektedir (Altun Yurd, C. 1, S. 2, 31 Mayıs 1923, s. 22).

Sonuç

Ziya Gökalp, 10 Nisan 1923 tarihinde Adana Türk Ocağı’nda uzun bir konferans vermiştir. Konferans notları Adana Türk Ocağının yayın organı Altun Yurd mecmuasında yayımlanmıştır. Ziya Gökalp’in Adana Türk Ocağı konferansında yaptığı konuşma bize imparatorluk zamanındaki görüşleriyle, imparatorluktan milli devlete geçiş dönemindeki görüşlerini mukayese etme imkânı vermektedir. Gökalp’in imparatorluk dönemindeki temel görüşleri ile vefatına yakın görüşleri arasında belirgin bir fark görülmemektedir. Hatta bu konuda zamanın kendisini haklı çıkarttığını belirtmektedir. TBMM II. Dönem Diyarbakır milletvekili olarak görev yapmaya hazırlanan Gökalp, milli hâkimiyete vurgu yapmakta, Yeni Türk Devleti’nin siyasi ve kültür

politikalarının nasıl olması gerektiği hakkında düşüncelerini ifade etmektedir. Gökalp'in Adana Türk Ocağında sunduğu fikirler, kurucu iradenin uygulamalarıyla büyük oranda benzeşmektedir. Bu da bize Yeni Türkiye'nin kurucu iradesinin Gökalp'in fikirlerinden büyük bir ilham aldığını göstermektedir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, A. (Kânûn-ı Evvel 1340). Ziya Gökalp Bey. *Türk Yurdu*, 1, 163-190.
- Altun Yurd, 15 Mayıs 1339/29 Ramazan 1341, cilt.1,sayı.1.
- Altun Yurd, 31 Mayıs 1339/15 Şevval 1341, cilt.1, sayı.2.
- Atatürk 'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II (1906-1938), Ankara 1997.
- Ebinç, S. (2024). Ziya Gökalp'in Ölümünün Yüzüncü Yılında Sönmeyen Işığı: Milliyetçilik, *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 159, Yaz 2024, 134-150.
- Gökalp, Z. (2019). *Türkçülüğün Esasları*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gökalp, Z. (1928). Ocaklar Ne Yapmıştır, Vazîfesi ve Gâyesi Nedir. *Türk Yurdu*, 1-21(2-196), 3-7.
- Gürsoy, Ş. ve Çapcıoğlu, H. (2006). Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı. *AÜİFD*, 2, 89-98.
- Karaca, N. (2014). Ziya Gökalp'in Şiir Dünyası Ve Şiirlerinin Bir Dökümü. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 5(1), 117-133.
- Kılıç, A. (2023). Ankara Etnoğrafya Müzesi'nin Ulus Kimliğinin İnşasındaki Yeri ve Müze Müdürü Dr. Hâmit Zübeyr (Koşay) (1897-1984). *International Academic Social Resources Journal*, 8(49), 2634-2651.
- Özalp, A. (2021). Ziya Gökalp'in Milliyetçilik ve Din Anlayışı Üzerine Sosyolojik Bir Tartışma. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 30, 86-100.
- Pınar, M. (2015). Adana Türk Ocağı ve Faaliyetleri, (1923-1931). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 532-552.
- Sarınay, Y. (1993). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1291-1931)*. [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi], Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Tanır, E.A. ve Aslan, C. (2019). Birinci Heyet-i İlmiye ve Çalışma Esasları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 52(1), 251-276.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, BCA, 11/57-15, 11.02.1924.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, BCA, 47/243-18.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, BOA, HR. İM. 245/23-3, 25.10.1340.
- Türk Yurdu*, c.1, s.2, Kânûn-ı Evvel 1340, Ankara Şubat 1928, s.3-7.
- Yalçın, H.C. (1936). Tanıdıklarım. *Yedi Gün Gazetesi*, 155, 10.
- Yedi Gün*, 26.02.1936, no.155.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlıdır.

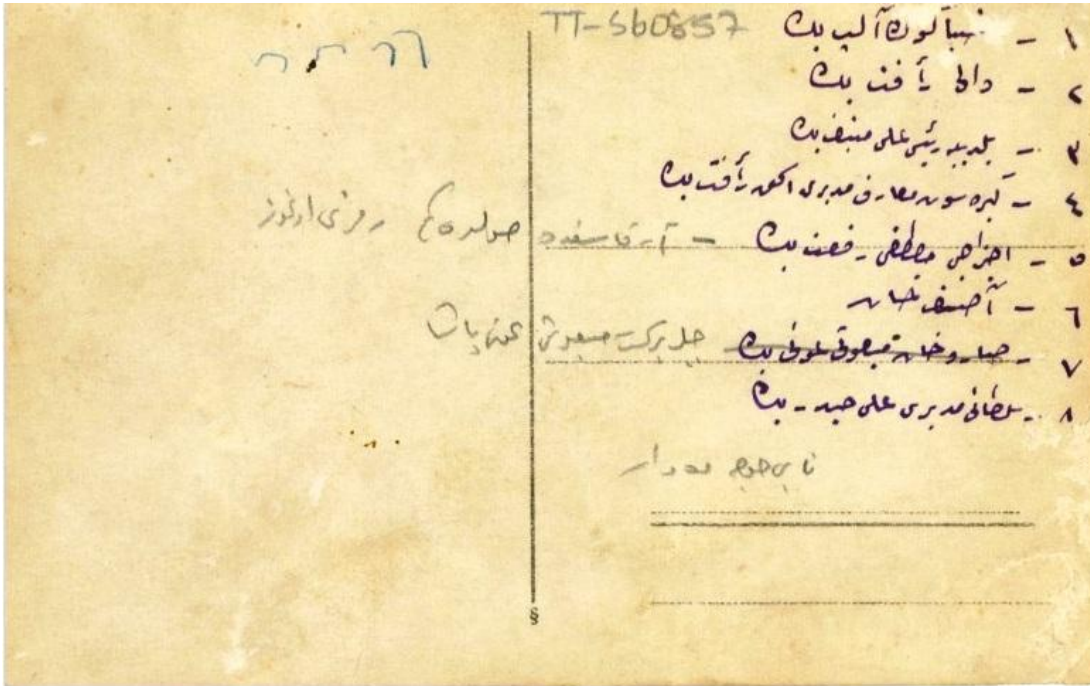
Çıkar Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Ekler

Ek.1-2 Ziya Gökalp'in Adana Ziyareti esnasında çekilmiş fotoğrafı. Ziya Gökalp Önde Sağdan birinci. Yanında Adana Valisi Rafet Bey, Onun yanında Adana Belediye Başkanı Ali Münif Bey.

Aynı Fotoğrafın Arka yüzü. Kaynak: Taha Toros Özel Arşivi

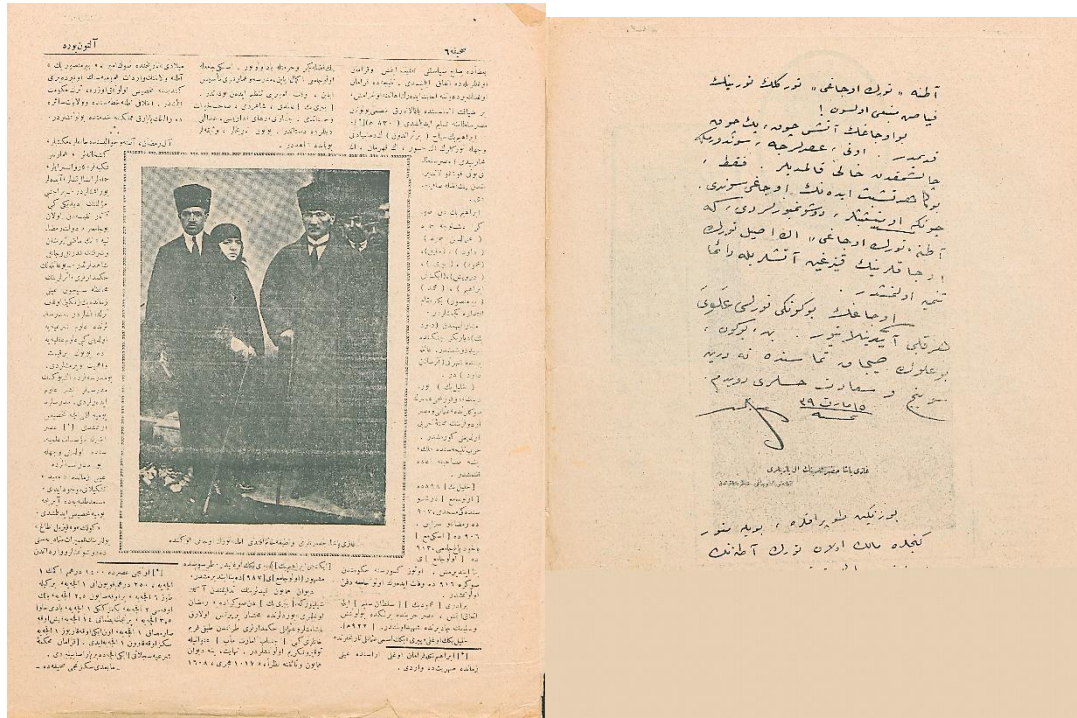

Ek.2-3

2.Mustafa Kemal Paşa ve Eşi Latife Hanım'ın Adana Türk Ocaklarına Ziyareti.

3.Mustafa Kemal Paşa ve Latife Hanım'ın Adana Türk Ocakları Hatıra Defterindeki el yazısı

Kaynak: Altun Yurd Mecmuası, 15 Mayıs 1339,Cilt1, Sayı:1, s.7- 8.

Ek.5. Adana Türk Ocağı Resmi Yayını Altun Yurd Mecmuası, ikinci sayısının ön kapağı

